

Orvosok és gyógyszerészek sírkövei a Házsongárdi temetőben a 20. sz. első két évtizedéből

Gaal György

Protestáns Teológiai Intézet – Kolozsvár

Mormintele medicilor și ale farmaciștilor din primele două decenii ale secolului al 20-lea, aflate în Cimitirul Central din Cluj

Lucrarea prezintă mormântul a zece medici, a doi chimiști profesori și a patru farmaciști din Cimitirul „Házsongárd” din Cluj. Printre ei se află profesori universitari renumiți, unii chiar fondatorii universității. Doi dintre ei au fost aleși academicieni. Doi medici ocupau postul de medic șef al Clujului. Farmaciștii amintiți aveau farmacii în centrul orașului, unul dintre ei a fost șeful farmaciei universitare. Din păcate cinci din cele șaisprezece morminte sunt deja distruse.

Cuvinte-cheie: istoria medicinei, medic, farmacist, universitate, cimitir, morminte.

Physicians' and Chemists' Graves form the First Two Decades of the 20th Century in Cluj/Kolozsvár Central Cemetery

This study presents the graves of ten physicians, two chemist professors and four pharmacists from the Central Cemetery (also called "Házsongárd") from Cluj/Kolozsvár. Some of them were famous professors of the University, just from the founders' generation. Two of them were members of the Hungarian Academy of Science. Two others were health officers of the town. The pharmacists owned drug-stores in the centre of the town; one of them was head of the University Drug-store. It's a pity that five from the sixteen grave-stones were already destroyed in the last decades.

Keywords: history of medicine, physician, pharmacist, university, cemetery, grave.

Orvostudományi Értesítő, 2012, 85 (1): 54-59

www.orvtudert.ro

Előző dolgozatainkban áttekintettük a temetőben 1900 előtt eltemetett orvosok és gyógyszerészek emlékét megőrző sírokat [3, 4, 5]. A 19. század végétől Kolozsvár nem csak az egyetemén tanító orvostanárokkal, hanem gyorsan kiépülő klinikáival is vonzza a gyógyulni vágyókat. A klinikákon a professzor mellett adjunktusok, tanársegédek és másodorvosok is dolgoznak. A tanárok jó része kiterjedt magánpraxist folytatott, úgyhogy a városban és környékén nincs sok esélye a magánorvosoknak. A város tisztiorvosai, a járási orvosok számíthatnak még állandó jövedelemre, s néhány nagyobb intézmény (például a vasút, hadsereg, dohánygyár, biztosító intézetek) alkalmaz külön orvost. Az iskolaorvosi munkakör csak kereset-kiegészítést biztosít.

Az 1899-es kolozsvári címjegyzék 74 a városban lakó gyakorló orvost sorol fel, az 1914-es kettővel kevesebbet. A nyilvántartásba vett orvosdoktorok több mint fele az egyetemi klinikákon dolgozik [10, 14].

A századelőn a Házsongárdi temetőbe elhantolt orvosok és gyógyszerészek többsége még a 19. század utolsó évtizedeiben fejtette ki oktatói és gyógyászati tevékenységének java részét. Néhányuk időközben el is költözött a városból, de meghagyásuk szerint a család itt temettette el őket. Jelentőségüket gyakran az impozáns síremlék is tükrözi.

Az egyetem tanári karában az alapítás és az 1919-es elvétel között két generációt szoktunk megkülönböztetni,

az első az alapítóké, s a század vége felé őket egy fiatalabb nemzedék váltja fel. Már ahol nem szól közbe a váratlan halál, vagy nem szívja el a tudós professzort a fővárosi egyetem.

1. Az orvostanárok első generációjának többsége még az 1775-től működő Orvos-sebész Tanintézet utolsó tanári karából pályázott át az 1872-ben megnyitott egyetemre. A tanintézet utolsó igazgatója dr. Maizner János (1828–1902) volt. Ő ennek történetét is megírta [9]. Mint Semmelweis-tanítvány az egyetem szülészeti tanszékét kapta. Az általa vezetett intézet évtizedeken át a Külső Magyar utca egy polgárházában működött. 1885/86-ban Maizner az egyetem rektori székét is betöltötte. 1892-ben nyugdíjazták, így már nem az ő érdeme a Mikó utcai kétemeletes klinika megnyitása. Szürke márványoszlopa a Kertek parcellában, az ún. Maizner-kertben állt, a 80-as évek közepén pusztították el. Közélemben terméskő oszlop előtt pihent lánya és veje, dr. Kerekes Gyula (1854–1924) királyi tanácsos, törvényszéki orvos. Az ő sírját egy évtizeddel később számolták fel [7].

2. Maizner utóda a tanszéken Szabó Dénes (1856–1918) lett, aki már a szülészet mellé a nőgyógyászatot is a megnevezésbe iktatta. Kitűnő sebész, közéleti személyiség. A millenniumi emlékkönyv részére ő írta meg az Orvosi kar történetét [15]. Irányításával épült a ma is működő Mikó utcai klinika 1899-ben. Többször dékánnak, 1905/906-ra pedig rektornak választották. Tiszteletére tanítványai 1919-ben emlékkönyvet jelentettek meg [1]. Díszsírhelyre temették, kőkerítése, fejköve ma is megvan, de felirata már nincs, magát a sírt másnak adták ki [7].

3. A Lutheránus temetőben található szepesszombati

Dr. Gaal György
Kolozsvár - Cluj-Napoca
Nicolae Cristea 3
E-mail: gaalviola@yahoo.com

Bartha János

Genersich Antal (1842–1918) magas szürke márványoszlopa. Bár egyike a legnagyobb magyar orvostudósoknak, az oszlop mutatja, hogy gyermekei egész sorát ide kellett temetnie. Az Orvos-sebész Tanintézet kórbonctan tanáraként került Kolozsvárra, 1877/78-ban az egyetem rektora is volt. 1895-től Budapesten tanított, s 1910/11-ben ott szintén megistizték a rektori székkal. Tuberkulózis- és szifiliszkutatói elismerését az akadémiai tagság jelzi. Születése századik évfordulóján, 1942. szeptember 26-án a kolozsvári Kórbonctani Intézetben ünnepséget rendeztek és leleplezték domborműves portréját a tanteremben. Emlékének ápolására leszármazottai 1991-ben létrehozták a Genersich Alapítványt, mely évente díjakat oszt ki. 1994-ben pedig sor került születése másfél százados megünneplésére is, ekkor Tankó Attila és Péter Mihály szerkesztésében emlékkönyv jelent meg [13, 16].

4. Szintén a Lutheránus temetőben nyugszik az Orvosi kar megalapítói közül egy másik tag is: *Brandt József* emléket hatalmas klasszicizáló márvány emlékmű őrzi e felirattal:

Dr. BRANDT JÓZSEF
egyetemi sebésztanár
min. tanácsos
a vaskorona rend lovagja
1839–1912

Még az Orvos-sebész Tanintézetben 1867-ben kezdte tanári pályáját, s néhány bravúros műtétét az orvostörténet is feljegyezi: 1869-ben ő a harmadik magyar

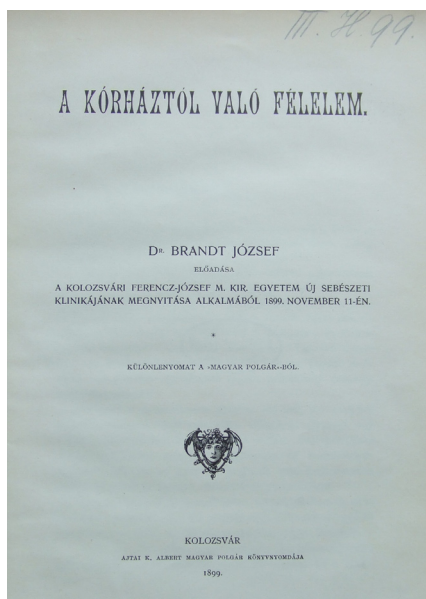
orvos, aki sikeres petefészekműtétet, 1873-ban az első (európai viszonylatban a második), aki vesekiirtást végez. 1893/94-re rektornak választják. Nevéhez fűződik az első kolozsvári magánkórház, a Vöröskereszt Egylet kolozsvári Erzsébet-Mária Szanatóriumának a felállítása 1895-ben. Az ő tervei szerint épül fel a Mikó utcai Sebészeti Klinika is, melyet 1899. november 11-én nyomtatásban is közzétett beszéddel nyit meg. 1904-ben nyugdíjazták, de a Vöröskereszt Szanatóriumában élete végéig operálhat. Úttörő szerepére legutóbb Orbán János hívta fel a figyelmet [11], 2012. június 12-én halála centenáriumaról emlékezünk meg [2].

5. A megüresedett sebészeti tanszékre 1905 augusztusában *Makara Lajost* (1869–1915) nevezik ki. Budapesti magántanár, a Margit kórház sebészfőorvosa mielőtt Kolozsvárra kerül. Itt új műteti technikákat honosít meg, átszervezi a sebészeti oktatást utat nyitva az önállósuló diszciplínák kiválásának. Kortársai képtelenek voltak megakadályozni korai rák okozta kínos halálát. Kis sírköve pont a Lutheránus temető őrházával szemben volt 2000 tájáig [7]. Makara halála után a tanszéket nem töltötték be.

6. A tanszéket alapító, sokat betegeskedő Machik Béla halálát követően 1880 májusában *Purjesz Zsigmondot* (1846–1918) nevezik ki a belgyógyászat professzorául. Új szellemet hoz a kolozsvári orvosképzésbe. Nemzedékek tőle tanulják a betegvizsgálás és gyógyítás alapszabályait. Nevéhez fűződik az első magyar belgyógyászati tankönyv közreadása (1885). A 90-es évektől szerte az országból özönlöttek hozzá a betegek. Kolozsvárt és környékén az a hír járta, hogy ha a családi orvos, esetleg egy orvostanár sem tudott segíteni a betegen, elhívták Purjeszt. Ha ő sem találta lehetségesnek a gyógyítást, a beteg és

Bíró János

Brandt József

Czetz Dénes

Ember Bogdán

Fabinyi Rudolf

a hozzátartozók is megnyugodva hívhatták a papot. Vaskorona renddel, kolozsvári díszpolgársággal, udvari tanácsosi címmel kitüntetve vonult nyugdíjba, s költözött a fővárosba 1911-ben. Ő irányította az új belgyógyászati klinika felépítését, berendezését, 1899. október 7-én tartotta amfiteátrumában a megnyitó előadást [6]. E klinika kapujával szemben 1912-ben felállították Vastagh György készítette mellsobrát. Halálát követően – kívánsága szerint – Kolozsvárt temetik el a város kiutalta díszsírhelyre, a tíz nappal korábban elhunyt Szabó Dénes mellé. S egy év múlva, mikor az egyetemi klinikák román kézbe kerülnek, az ottani mellsobrot talapzatával együtt áthelyezik ide, a sírra. A talapzat mint sírkő máig helyén áll, a szobor rég eltűnt, akárcsak a név alá illesztett, gyógyítást

szimbolizáló bronz relief. A kő alsó részén kéthasábosan bevésett nevek – köztük az Óvári Elemérné Purjesz Olgáé (1881–1944) – s a megjegyzés: „Meghaltak 1944. október hó 11. napján” – szomorú tragédiára emlékeztetnek. Óváriné Monostor úti – ma 19. számú – házában zene- és irodalomkedvelők számára szalont vezetett. Megfordult ott Bartók, Dohnányi, Móricz, Ady, Kuncz Aladár és Hunyadi Sándor is nemegyszer. Bizonyára felbuztatás alapján az épp vacsoránál ülőkre bevonuló orosz katonák vagy annak öltözött egyének rontottak, s valamennyiüket lelőtték [7]. A Purjesz-belorvosi iskolát Kolozsvárt majd Szegeden Jancsó Miklós viszi tovább, de a román egyetem első belgyógyász professzora, Iuliu Hațieganu is Purjesz-tanítványnak vallotta magát.

Genersich Antal

Issekutz Hugó

Purjesz Zsigmond

Makara Lajos

7. A magántanárok sorából *Benel János (1856–1915)* sebészfőorvos nevét örökíti meg tekintélyes sírkő. Brandt professzor utódjának tekinti, a „sebkezelés és kötszertan” témakörrel habilitálják, a munkásbiztosító orvosa, címzetes királyi tanácsos. A professzor elhunyt után ő kerül a Vöröskereszt Szanatórium élére, de hosszas betegeskedést követően három év múlva ő is meghal [2].

8. A városi tisztviselők közül e korszakból kettőnek a sírját ismerjük. *Bartha János (1825–1911)* városi tisztviselő, 1848/49-es honvéd fekete márványobeliszk előtt nyugszik a II. B. parcellában. 1877-ben a helybeli egyetemen szerez diplomát, a kolozsvári önkéntes tűzoltóknak is orvosa, s egyetlen műve *A tűzoltás Kolozsvárott* (1876) címet viseli. A Korbuly-kripta mögött található

kis-borosnyói dr. Tompa János (1866–1922) városi főorvos körülkerített sírja. A kolozsvári egyetem végzettje, 1895-től városi tisztviselő orvos, 1911-ben tiszteletbeli főorvosi címet kap. Az EME Orvosi szakosztályában is tevékenykedik. Bár református, 1906-ban őt választják az Unitárius Kollégium iskolaorvosául, ő tanítja az egészségtant is [8].

9. A gyógyszerészek képzésében fontos szerep hárult a vegyészre. Kolozsvárt a tanszéket alapító *Fleischer Antal* tragikus halálát követően 1878 júniusától *Fabinyi Rudolf (1849–1920)* az elméleti és gyakorlati vegytan professzora 1919-ig. A legnagyobb magyar vegyészek közt tartják számon. Sikerül elérnie, hogy 1884-re felépüljön a Mikó-kertbe az új Vegytani Intézet, ahol „vegykísérleti állomást” működtet. Ő indítja el az első magyar nyelvű vegyészeti folyóiratot 1882-ben Vegytani Lapok címmel. Őt tartják a szerveskémiai kutatások hazai elindítójának. Intézetében mind az orvos- mind pedig a gyógyszerészhallgatók tanultak. A gyógyszerészeket ő vizsgálta, többnyire nála szereztek meg a doktorátust is. A Magyarországi Gyógyszerész Egyesület tiszteletbeli tagjaul is megválasztották. Az akadémia rendes tagjai sorába emelte, karán többször töltötte be a dékáni tisztséget, 1899/900-ban az egyetem rektora volt [12]. A Lutheránus temetőben máig álló márványoszlopot emelt családjának, ahova 1887-ben feleségét, majd három fiát temette, csak éppen ő maga nem került a sírba, mert 1920 tavaszán Budapesten halt meg, s akkoriban a határ átjárhatatlan volt [7].

10. *Nyiredy Géza (1861–1914)* a másik vegyész, aki halhatatlan érdemeket szerzett a kolozsvári gyógyszerképzésben. Ő *Fabinyi* tanítványaként 1886-ban szer-

Tompai János

zett a Matematika-természettudományi karon diplomát, s tanársegédként a professzor mellett maradt. 1887-től rá hárult az orvostanhallgatók és gyógyszerészek gyakorlati vegytan-oktatása. 1888-tól haláláig vezette az évente megszervezett gyógyszerészgyakornoki tanfolyamokat. 1889-ben megszerezte a doktorátust, s 1890-től a kolozsvári Unitárius Kollégiumban tanárként is tevékenykedett. Csonka oszlopban végződő sírkövén már évtizedek óta más névtábla áll [7, 8, 12].

11. A korszak legtudósabb kolozsvári gyógyszerésze *Issekutz Hugó* (1855–1915) volt, mint erre a Wolff család sírkövén lévő felirata is utal:

marosvásárhelyi

és

erzsébetvárosi

Dr. ISSEKUTZ HUGÓ

az egyetemi gyógyszerertár vezetője

egyetemi m. tanár és gyógyszerész

1855. június 19–1915. július 23.

marosvásárhelyi és erzsébetvárosi

Dr. ISSEKUTZ HUGÓÉ

WOLFF LOUISE

1862. június 23–1934. április 4én

Issekutz örmény családból származó bíró édesapja 1876-ban kapott nemességet. Ő 1876-ban Kolozsvárt szerzett gyógyszerészi diplomát, majd 1882-ben doktorátust. Feleségül veszi Wolff János patikus lányát, s annak gyógyszerertárát is örökli. Közben az egyetemen tanársegéd, 1892-ben magántanárrá habilitálják, s így átveheti a Hintz György halálával gazdátlanul maradt gyógyszer-

részeti műtan előadását. Sikerül kiharcolnia, hogy 1904-ben az egyetem külön gyógyszerertárát állítson fel, s ennek ő lesz a vezetője. Itt a gyógyszerkészítés mellett rendszeres oktatómunka is folyt [12, 17].

12. A századelő gyógyszerészei közül tekintélyes fekete márványoszlopa van az I. C parcellában *Ember Bogdán*nak (1851–1903) – a sírba utóbb az Orient család temetkezett. Ember máramaroszigeti származású, s arról nevezetes, hogy a legelső gyógyszerész, aki a kolozsvári egyetemen gyógyszerészeti doktorátust szerzett (1877). A városban a főtéri Egyszarvú gyógyszerertárt vezette [12, 17].

13. A Bocskai tér Órangyal elnevezésű gyógytárának tulajdonosa, *Bíró János* (1842–1911) a főút szemben lévő oldalán, a Lutheránus temetőhöz tartozó föld alatti kriptában nyugszik. A kriptá fölött 1983-ig a temető egyik legmonumentálisabb fekete márvány emlékműve állt. Akkor a kivándorló család eladta azt, s a neveket egy kis fejkőre vésette [7].

14. Bár halála már korszakunk határán túl esik, itt említjük *Czetz Dénes* (1869–1922) I. B parcellában lévő sírját is. Czetz jó nevű kolozsvári temetkezési cég tulajdonosának fiaként született. Bíró János gyógytárában gyakornokoskodott, 1892-ben szerezte meg a gyógyszerészmesteri, 1893-ban a doktori diplomát. Az 1910-es években a gyógyszerészgyakornokokat vizsgáztató bizottság tagja volt. Gondviselés nevet viselő gyógyszerertára a Monostori út és a Fadrusz János utca sarkán állott [12, 17].

A 20. század elejéről tíz orvos, két vegyésztanár és négy gyakorló gyógyszerész nevét őrizte síremlék a közelmúltig a Házsongárdi temetőben. Közülük ötnek (Maizner, Kerekes, Szabó, Makara, Nyiredy) a sírjáról/feliratáról már csak fényképek tanúskodnak. Viszont a temető két legimpozánsabb orvos-síremléke is ekkoriban elhunytaknak (Brandt József, Purjesz Zsigmond) állít emléket. A hasonlóan díszes Bíró-sírkövet a család adta el.

A leggyakoribbak a három részes – többnyire márvány – kőobeliszkek, amelyekre felvésik a halott nevén és évszámain kívül a foglalkozást, esetleg a kitüntető címet is. Brandt József és Bíró János hamvait föld alatti kriptá őrzi a Lutheránus sírkertben.

Irodalom

1. *Dolgozatok néhai Szabó Dénes dr. negyedszázados tanári működésének emlékére.* Írták és kiadták tanítványai és tanártársai, Kolozsvár, 1919.
2. Gaal Gy. - *Erdély iskolateremtő sebésztanára: Brandt József halála centenáriuma,* Orvostörténeti Közlemények, 2011, vol. LVII. 214–217: 43-67.

3. Gaal Gy. - *Orvosok, gyógyszerészek és legközelebbi hozzátartozók sírkövei a Házsongárdi temetőben a 18. sz. közepéig*, OrvTudÉrt, 2008, 81: 62-66.
4. Gaal Gy. - *Orvosok és gyógyszerészek sírjai a Házsongárdi temetőben a 19. század közepéig*, OrvTudÉrt, 2009, 82: 131-135.
5. Gaal Gy. - *Orvosok és gyógyszerészek sírkövei a Házsongárdi temetőben a 19. sz. második feléből*, OrvTudÉrt, 2010, 83: 68-72.
6. Gaal Gy. - *Purjesz Zsigmond, az iskolaalapító belgyógyászprofesszor*. OrvTudÉrt, 1997, 70: 243-249.
7. Gaal Gy. - *Tört kövön és porladó kereszten*, Stúdium Könyvkiadó, Kolozsvár, 2009.
8. Gál K., Benczédi G., Gaal Gy. - *Fejezetek a Kolozsvári Unitárius Kollégium történetéből*, Kiadja az Unitárius Egyház, Kolozsvár, 2007.
9. Maizner J. - *A kolozsvári Orvos-sebész Tanintézet történeti vázlata (1775-1872)*, Kolozsvár, 1890.
10. Oláh L. (szerk.) - *Kolozsvári cím- és lakásjegyzék az 1899-ik évre*, Kolozsvár, 1899.
11. Orbán J. - *Brandt József, a vesesebészet erdélyi úttörője*, Orvosi Szemle, 1972, 18 (2): 236-238.
12. Péter H. M. - *Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai*, EME, Kolozsvár, 2002.
13. Péter M., Péter H. M. - *Szepesszombati Genersich Antal*, In: Kovács K. Gy. (szerk.) - *Hivatás és tudomány*, EME, Kolozsvár, 2009. 149-196.
14. Pótor D., Károli Gy. (szerk.) - *Kolozsvári cím- és lakásjegyzék 1914. évre*, Kolozsvár, 1914.
15. Szabó D. - *A kolozsvári M. K. Ferencz József Tudomány-Egyetem Orvosi kara 1872-1895-ben*. In: *A felső oktatásügy Magyarországon*, Budapest, 1896, 289-355.
16. Tankó A., Péter M. (szerk.) - *Genersich Antal emlékkönyv születésének 150. évfordulója alkalmából*. Genersich Alapítvány – EME, Budapest–Marosvásárhely, 1994.
17. Tuka L. - *Studii farmaceutice*. Editura Studium, Cluj-Napoca, 2009.